

Hodnotenie uplatňovania filozofie udržateľného rozvoja v materských školách v meste Banská Bystrica a Banská Štiavnica na báze indikátorov

Viera Novanská, Jana Škvarková, Bohumila Barková

Envigogika 10 (2) – Recenzované články/ Reviewed Papers

Publikováno/Published dne 26. 9. 2015

DOI: [10.14712/18023061.487](https://doi.org/10.14712/18023061.487)

Abstrakt

Environmentálna výchova má v predškolskom veku nezastupiteľné miesto. Úlohou materskej školy je systematicky ovplyvňovať a usmerňovať hodnotovú orientáciu dieťaťa smerom k environmentálne uvedomelému spôsobu života a na princípe hromadenia životných skúseností smerovať k udržateľnému rozvoju spoločnosti. Materská škola môže pôsobiť vo výchovno-vzdelávacom procese, ale aj celkovým „duchom“ školy.

Článok prináša výsledky hodnotenia stavu uplatňovania filozofie udržateľného rozvoja v materských školách v meste Banská Bystrica a Banská Štiavnica na základe vyhodnotenia súboru indikátorov udržateľného rozvoja škôl za školský rok 2014/2015. Použitý metodický postup môže slúžiť pre materské školy pri realizácii interných auditoch úrovne udržateľného rozvoja.

Kľúčové slová

Udržateľný rozvoj, environmentálna výchova, indikátory udržateľného rozvoja, materské školy

Abstract

Environmental education plays an irreplaceable role in pre-school education. The role of the kindergarten systematically influences and regulates the value orientation of child towards an environmentally responsible way of life and towards the sustainable development of society. A kindergarten can act in the educational process, but also the overall "spirit" of the school. The article presents the results of an evaluation and implementation of sustainable development philosophy in pre-schools. Two pre-schools in Banská Bystrica and Banská Štiavnica were compared and evaluated in terms of set of sustainable development indicators for the 2014/2015 academic year. Based on this methodology, pre-schools can create and monitor their practical application of the sustainable development philosophy and undertake internal audits at the sustainable development level.

Key words

Sustainable development, environmental education, indicators of sustainable development, kindergartens

Úvod

Škola ako inštitúcia, ktorou prechádza budúca generácia môže dlhodobo a systematicky ovplyvňovať a usmerňovať spôsob myslenia detí. Environmentálne zameranými aktivitami môže prispieť k ekologizácii školy a k udržateľnému rozvoju spoločnosti. Filozofia školy by mala sledovať odborné špecializovanie na poznatky ekológie a integrovaný environmentálny prístup. Je potrebné, aby sa na novej ekologickej filozofii školy (Skolmowski, 1991, Pfaffenwimmer, 1999) zvyšovalo environmentálne vedomie a na princípe hromadenia životných skúseností smerovalo k udržateľnému rozvoju spoločnosti (Švecová, 2000). Dôležitá je humánna orientácia výchovy ve škole. George T. Angell, zakladateľ ASPCA (American Society for prevention of cruelty to animals) v Massachusetts už v roku 1868 vyjadril presvedčenie, že humánne zameraná výchova najmä v rannom veku predstavuje preventívne opatrenie k dosiahnutiu rešpektu voči celej prírode a základnej úcte k životu vôbec. Humanistická orientácia vyžaduje sústrediť sa popri vzdelávaní aj na rozvoj emocionálnej stránky človeka, individuálnych schopností a záujmov človeka, ktoré tvoria predpoklad pre formovanie inteligentného, spravodlivého, múdreho a milujúceho človeka (Koldeová, 2013). V kontexte formovania environmentálne uvedomelej osobnosti má nezastupiteľné miesto na všetkých stupňoch škôl environmentálna výchova, ktorá poskytuje priestor na vytváranie základov zodpovedného vzťahu človeka k životnému prostrediu, rozvíja estetické cítenie a formuje humánny a morálny vzťah k ochrane a tvorbe životného prostredia. Dieťa získava poznatky, spôsobilosti, formuje sa jeho hodnotová orientácia, postoje a správanie (Uváčková et al., 2011; Bernátová, 2012). Podľa Hilberta (1996) by mal stáť na konci procesu environmentálnej výchovy neustále sa rozvíjajúci človek: človek múdry, na odbornej úrovni, s etickým a estetickým profilom, človek starostlivý, láskavý, citlivý, tolerantný, zodpovedný, s úctou ku všetkému živému, súčasnému i budúcemu.

Cieľom environmentálnej výchovy by preto malo byť už v predškolskom veku systematické a cieľavedomé pôsobenie na osobnosť dieťaťa vo sfére kognitívnej, psychomotorickej a socioafektívnej (Novanská, 2014). Predprimárne vzdelávanie by malo byť zamerané na to, aby si dieťa osvojovalo základy kľúčových kompetencií a získavalo tak predpoklady pre svoje celoživotné vzdelávanie. Úlohou environmentálnej výchovy je viesť deti ku pochopeniu vzťahov medzi človekom a životným prostredím, formovať pozitívne postoje k ochrane prírody a tvorbe životného prostredia, utvárať a rozvíjať environmentálne cítenie a správanie v súčinnosti s kultúrnym a etickým správaním, ktoré smeruje k udržateľnému rozvoju a k zachovaniu života na Zemi (Hajdúková et al., 2009). Výchova k udržateľnosti si vyžaduje v materských školách dobrú kooperáciu v rámci školy, úzku spoluprácu s inštitúciami verejného, privátneho, mimovládneho sektora, výmenu skúseností v rámci medzinárodnej spolupráce, participáciu dieťaťa na rozširovaní vlastného poznania prostredníctvom zhromažďovania, vytvárania, štruktúrovania a komunikovania nových faktov o interakciách prebiehajúcich v prírode a medzi prírodou a spoločnosťou, priestor a možnosť zažiť prírodu, spoznať jej hodnotu, precítiť jej krásu, ale predovšetkým si vytvoriť zmysel pre spolupatričnosť s ňou a inými ľuďmi, naučiť sa byť solidárny so svetom chudoby a prejavíť zodpovednosť voči budúcnosti. Výsledkom výchovy k udržateľnému spôsobu života je posun v hodnotovej orientácii. Neznamená to len pochopenie, ale hlavne schopnosť prijatia osobnej zodpovednosti a praktického uplatňovania hodnôt založených na úcte k životu (Guziová, 2011). V predprimárnom vzdelávaní je dôležité pôsobenie najmä na emocionálnu a vôľovo-aktívnu stránku osobnosti dieťaťa. Potrebné je vytvárať vhodné podmienky pre pozitívne citové zážitky detí (zážitkové učenie). Umožniť deťom blízky kontakt s prírodou, ktorý im zabezpečí zdravý, harmonický telesný a duševný rozvoj. Poskytnite množstvo príležitostí na prebudenie vnímania a citov, rozvíja tvorivosť a predstavivosť. Environmentálna výchova by mala byť v materských školách napínavou, zaujímavou a hravou činnosťou (Miňová, Gmitrová,

Knapíková, Mochnáčová, 2005). Prostredníctvom jednoduchých činností by mali byť deti vedené k ochrane rastlín a živočíchov, k starostlivosti o svoje okolie, a tak vytvárať základy pre otvorený a zodpovedný postoj dieťaťa k životnému prostrediu.

V štátnom vzdelávacom programe ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie (2008) je environmentálna výchova integrovaná ako prierezová téma, ktorá sa prelína vo všetkých kompetenciách, tematických okruhoch – Ja som, Ľudia, Príroda, Kultúra, vzdelávacích oblastiach – perceptuálno-motorickej, kognitívnej, sociálno-emocionálnej, vo vzdelávacích štandardoch – obsahových a výkonových. Možno ju realizovať ako integrovanú súčasť naprieč celým obsahom výchovy a vzdelávania a plánovať/projektovať v učebných osnovách aj v rámci profilácie materskej školy v školskom vzdelávacom programe. Materská škola môže pôsobiť vo vlastnom výchovno-vzdelávacom procese, rôznymi aktivitami, ale aj celkovým „duchom“ školy. Filozofia udržateľného rozvoja môže byť uplatňovaná vo všetkých oblastiach riadenia školy, vo výchovno-vzdelávacom procese, v oblasti prevádzky, zdravia a sociálneho prostredia.

Koncepcia udržateľného rozvoja je veľmi široká a komplexná oblasť. Jej uplatňovanie v každodennej praxi si vyžaduje navrhovanie a zavádzanie indikátorov pre monitorovanie, meranie a následné posudzovanie uplatňovania princípov a kritérií udržateľného rozvoja. Zber informácií a ich štatistické vyhodnocovanie stanovením relevantných indikátorov má vysokú výpovednú hodnotu a tvorí podklad pre spätnú väzbu, hodnotenie a rozhodovanie sa.

Podľa Mederlyho (2001) sú indikátory udržateľného rozvoja údaje, spravidla kvantifikovateľné, najvyššitižnejšie charakterizujúce posudzovaný objekt, koncepciu, systém apod. z hľadiska jeho zlučiteľnosti s princípmi a kritériami udržateľného rozvoja. Sú to vybrané informácie, odrážajúce stav rozsiahleho systému. Mali by nám demonštrovať, ktorým smerom sa vyvíjajú kľúčové, kritické aspekty posudzovania reality. Indikátory udržateľného rozvoja sú nástrojom, ktorý umožňuje sledovať a merať, či sa sledovaný fenomén vyvíja udržateľným smerom. Pre posúdenie kvality školy a vzdelávania musíme vyberať kľúčové vlastnosti majúce zásadný podiel na hodnotenej kvalite. Tieto kľúčové vlastnosti voláme kritériá kvality. Kritériá sú špecifikáciou kvality. Ukazovateľ kvality (indikátor) je jav, proces, charakteristika vyjadriteľná ako veličina. Ukazovateľ informuje o efektívite zvolených foriem naplňovania cieľov overovaných v hodnotení kvality. V momente, keď kritérium kvality je merateľná veličina, stáva sa kritérium ukazovateľom (Juščáková, 2011). Indikátor udržateľného rozvoja školy definuje charakteristiky (činnosti, aktivity, javy, prvky) indikujúce uplatňovanie udržateľného rozvoja v škole. Môže ísť o kvalitatívne indikátory – zisťujúce existenciu, stav, alebo kvantitatívne indikátory – merajúce rozsah, počet, intenzitu, frekvenciu a pod.

V súčasnosti máme rôznorodé indikátory, ktoré vyplývajú z priorít a špecifík školských systémov, národných koncepcií udržateľného rozvoja, projektov a programov (Šimonovičová, Šudý et al., 2008). Napríklad pracovná skupina z austrálskej Iniciatívy trvalo udržateľných škôl vypracovala súbor 32 indikátorov, ktorý sa zameriava na merateľné aspekty v siedmich oblastiach: výchovno-vzdelávacie, environmentálne, ekonomické, pre hospodárenie s vodou, elektrinou, odpadom, pre školský pozemok. Medzinárodný program Eco-schools je zameraný na implementáciu Miestnej agendy 21 (www.eco-schools.org, 2015). Každá zapojená krajina si v rámci svojho projektu pripravuje vlastné indikátory vo vybraných oblastiach činnosti školy a stanovuje systém hodnotenia. Na Slovensku v rámci projektu „Zelená škola“ (Živica, 2015) bolo stanovených 57 indikátorov rozdelených do ôsmich oblastí: výchovno-vzdelávací proces, voda, odpad, energia, doprava, zeleň, ochrana prírody a humánny prístup ku zvieratám, používanie ekologických materiálov a produktov, stravovanie. Každý indikátor pozostáva

z konkrétnych úloh, za splnenie ktorých dostávajú školy príslušný počet bodov podľa kvality prevedenia. Súbor indikátor udržateľného rozvoja škôl prináša aj práca Indikátory trvalo udržateľného rozvoja pre školy od autorov Šimonovičová, Šudý et al. (2008).

Cieľ skúmania, skúmaný súbor, použitá metóda, realizácia prieskumu

Predkladaný článok prináša výsledky výskumu uplatňovania myšlienky udržateľného rozvoja v materských školách v meste Banská Bystrica a Banská Štiavnica.

Cieľom výskumu bola analýza stavu uplatňovania myšlienky udržateľného rozvoja (UR) v jednotlivých oblastiach riadenia materskej školy, v oblasti výchovy a vzdelávania, prevádzky, zdravia a sociálneho prostredia na dvoch materských školách v meste Banská Bystrica a Banská Štiavnica. Výskum bol realizovaný v mesiacoch jún – júl 2015 a získané údaje sa vzťahujú k školskému roku 2014-2015. Výskum v predškolských zariadeniach realizovali autorky článku v spolupráci s vedením materských škôl, ktoré poskytlo informácie a podklady pre hodnotenie. Vedenie materskej školy bolo oboznámené aj s indikátormi, spôsobom ich hodnotenia a aktívne sa zúčastnilo samotného procesu evaluácie. Informácie boli na mieste verifikované obhliadkou interiéru a exteriéru v areáloch materských škôl ako aj pohovorom so zamestnancami.

Výskum vychádzal z metodiky Šimonovičová, Šudý et al. (2008) a práce Chrenšćová, Škvarková (2013). Práca Šimonovičová, Šudý et al. (2008) ponúka spolu 135 indikátorov ako nástroj pre objektívne zisťovanie a hodnotenie stavu uplatňovania UR ve školách. Indikátory sú členené do 4 hlavných oblastí, 14 kategórii a ich podkategórií. Ide o oblasti manažmentu, výchovy a vzdelávania, zdravia a sociálneho prostredia a indikátory prevádzky. Indikátory sú hodnotené podľa stupnice s hodnotami 0, 1, 2. Pričom 0 = žiadny alebo zanedbateľný vplyv na UR, 1 = stredne veľký vplyv na UR, 2 = veľký vplyv na UR. Hodnota 0 vyjadruje najhoršiu možnosť a hodnota 2 tú najlepšiu alternatívu danej činnosti. Metodika práce je založená na pravidelnom vyhodnocovaní, pričom 1 cyklus hodnotenia zodpovedá 1 školskému roku a pozostáva z niekoľkých postupných krokov, ktorými sú: meranie, identifikácia, váženie a indexovanie. Index udržateľného rozvoja školy sa vypočíta porovnaním tohoročného čísla s predchádzajúcim rokom podľa rovnice: index UR rovná sa podielu predminuloročnej sumy váženia indikátorov a minuloročnej sumy váženia indikátorov. Hodnota indexu menšia ako 1 znamená, že správanie školy smerom k UR sa zlepšuje, zatiaľ čo hodnota väčšia ako 1 poukazuje na opačný trend.

Použitý metodický postup (Šimonovičová, Šudý et al., 2008; Chrenšćová, Škvarková, 2013) bol autorkami príspevku upravený pre podmienky materských škôl:

- Použitých bolo 123 indikátorov podľa metodiky Šimonovičová, Šudý et al., 2008. Vynechané boli v rámci súboru indikátorov manažmentu nasledovné indikátory: členstvo predsedov metodických orgánov v orgánoch UR, integrácia politiky UR do činnosti pedagogickej rady, integrácia politiky UR do činnosti metodických orgánov, definovanie kritériá výberu zamestnancov pre UR, vypracovaný plán kariérneho rastu pre UR, členstvo pracovníkov v oblasti zdravia a sociálneho prostredia v orgánoch UR. V rámci súboru indikátorov výchovy a vzdelávania indikátory boli vynechané indikátory: zaradenie predmetov UR do učebných plánov, realizácia odbornej činnosti žiakov pre UR, realizácia záujmových krúžkov pre UR a v rámci súboru indikátorov zdravia a sociálneho prostredia indikátory: výskyt užívania návykových látok, výskyt liečených závislostí, zhoršené správanie. Doplnený bol do súboru indikátorov výchovy

a vzdelávania indikátor: realizácia outdoorových aktivít vo výchove a vzdelávaní k UR. Spolu bolo hodnotených 124 indikátorov rozdelených do štyroch oblastí: indikátory manažmentu, výchovy a vzdelávania, zdravia a sociálneho prostredia, prevádzky (tab. 1).

Tab. 1: Súbor indikátorov udržateľného rozvoja škôl členených do oblastí, kategórií a podkategórií

INDIKÁTORY UDRŽATELNÉHO ROZVOJA		Počet indikátorov
1. Indikátory manažmentu		35
I. FUNKCIE RIADENIA		11
II. OBLASTI RIADENIA		16
Pedagogické riadenie	1	
Personálne riadenie	6	
Ekonomické riadenie	4	
Legislatívne riadenie	5	
III. PROSTRIEDKY RIADENIA		8
2. Indikátory výchovy a vzdelávania		17
I. PREDMETOVÁ VÝCHOVA A VZDELÁVANIE		2
II. MIMOŠKOLSKÁ VÝCHOVA A VZDELÁVANIE		8
III. KVALITA VÝCHOVY A VZDELÁVANIA		7
3. Indikátory zdravia a sociálneho prostredia		21
I. ŠKOLSKÉ PROSTREDIE		16
Faktory zdravia	5	
Individuálne zdravie a životný štýl	6	
Sociálne zdravie	5	
II. LOKÁLNE A GLOBÁLNE PROSTREDIE		5
Účasť na udržateľnom rozvoji komunity	5	
4. Indikátory prevádzky		51
I. ODPADY		11
II. VODA		10
III. ENERGIA		13
IV. OCHRANA OVZDUŠIA A DOPRAVA		7
V. POLITIKA NÁKUPU, HOSPODÁRENIA A STRAVOVANIA		5
VI. HAVARIJNÉ STAVY A BEZPEČNOSŤ		5
SPOLU		124

(Zdroj: Šimonovičová, Šudý et al., 2008, upravené autorkami príspevku)

- Charakteristika indikátorov bola upravená pre potreby materskej školy, doplnená o globálny aspekt UR a o aspekt outdoorovej výchovy.
- Namiesto indexovania sa pristúpilo k vyhodnoteniu na základe percentuálnych hodnôt vypočítaných zo súm získaných v jednotlivých

oblastiach. Každá oblasť indikátorov je slovné hodnotená. Slovné vyhodnotenie (veľmi dobré, dobré, uspokojivé, neuspokojivé) vyjadruje stupeň úrovne UR na základe priradenia súčtov bodov (vyjadrených v %) jednotlivých indikátorov do hodnotiacich intervalov (v %) pre jednotlivé oblasti v príslušných hodnotených kategóriách. Celkové hodnotiace intervaly v % a k nim slovné hodnotenie je: 80 – 100 % veľmi dobré; 60 – 79,9 % dobré; 40 – 59,9 % uspokojivé; menej ako 39,9 % neuspokojivé (podľa Chrenšcová, Škvarková, 2013).

Analýza a interpretácia výsledkov

Oblasť indikátorov manažmentu pozostávala z troch kategórií ako funkcie riadenia, oblasti a prostriedky riadenia, pričom oblasti riadenia sú ďalej rozdelené na päť podkategórií a to: pedagogické, personálne, zdravie a sociálne riadenie, ekonomické, legislatívne riadenie. Samotné indikátory boli zamerané na hodnotenie úrovne realizácií analýzy súčasného stavu udržateľnosti, definovania a integrácie politiky udržateľnosti, vypracovanosti akčného plánu UR, zapojenosti koordinátora, zamestnancov, založenia koordinačných skupín pre UR a ich odbornej spôsobilosti, ako aj vykonanie hodnotenia a auditu politiky UR spolu s ekonomickým prínosom a bilanciou výdavkov a úspor politiky UR.

Tab. 2: Vyhodnotenie indikátorov manažmentu za školský rok 2014/2015

Maximálna bodová hodnota	Celková získaná bodová hodnota	Celkové % hodnotenie	Slovné vyhodnotenie indikátorov	Názov materskej školy
70	49	70 %	dobré	MŠ 1. mája Banská Štiavnica
70	47	67,1 %	dobré	MŠ Na Starej tehelni Banská Bystrica

V tejto oblasti dosiahla MŠ v Banskej Štiavnici celkové hodnotenie 70 % a môžeme hovoriť o dobrej úrovni udržateľnosti v oblasti manažmentu (tab. 2). Keďže je materská škola od roku 1993 zameraná na výchovnú činnosť v ekologickom duchu, poznávanie prírody a jej ochranu, sú všetci zamestnanci a aj rodičia oboznámení so základnými myšlienkami a princípmi ekologickej a environmentálnej výchovy. MŠ vo svojom školskom vzdelávacom programe deklaruje v spolupráci s rodičmi a ďalšími organizáciami v meste naplňovať myšlienky udržateľnosti vo všetkých oblastiach a snaží sa prebúdzajúť u detí v predškolskom veku citový vzťah k prírode, spoznávať ju, vnímať jej krásu a chápať prírodu ako neoddeliteľnú súčasť civilizácie, kultúry a samotnej existencie človeka. Rezervy z hľadiska UR v oblasti manažmentu sú nezavedenie funkcie hlavného manažéra, kde táto funkcia je kumulovaná a vykonáva ju riaditeľka školy. Zamestnanci nie sú odmeňovaní za dodržiavanie politiky UR a nie je zabezpečený postup aktualizácie platnej legislatívy pre UR.

Výsledky z hodnotenia (tab. 2) materskej školy v Banskej Bystrici ukázali, že úroveň udržateľnosti v oblasti manažmentu je tiež na dobrej úrovni (67,1 %). V júli 2012 po dvoch rokoch snaživej práce pedagogických, nepedagogických pracovníkov, rodičov, dobrovoľníkov a v neposlednom rade nadšených detí, materská škola získala Certifikát Zelená škola. V Materskej škole prebiehajú praktické a vzdelávacie aktivity, ktoré majú reálny pozitívny dopad na životné prostredie školy a jej okolie. Snaží sa o vytvorenie zdravšej, zelenšej a aktívnejšej školy i spoločnosti. Koordináciu environmentálnych aktivít zabezpečuje Kolégium zelenej školy, ktoré je tvorené zástupcami pedagogických, aj nepedagogických pracovníkov školy a rodičov. MŠ má vypracovaný Akčný plán v rámci programu Zelená škola pre oblasti odpady, voda a zeleň. Rezervy v oblasti manažmentu sú v chýbajúcom odmeňovaní za dodržiavanie politiky UR a absencii motivátora, osobnosti, ktorá by povzbudzovala kolektív k činnostiam v oblasti UR.

V oblasti výchovy a vzdelávania boli pomocou indikátorov hodnotené kategórie: predmetová výchova a vzdelávanie, mimoškolská výchova a vzdelávanie a kvalita výchovy a vzdelávania. Indikátory boli zamerané na hodnotenie úpravy učebných a tematických plánov v zmysle UR, úrovne realizácie aktivít pre UR, implementácie jednotlivých aspektov UR v rámci školského vzdelávacieho programu, zavádzanie nových vyučovacích metód a technického zabezpečenia pre výchovu k udržateľnosti.

Tab. 3: Vyhodnotenie indikátorov výchovy a vzdelávania za školský rok 2014/2015

Maximálna bodová hodnota	Celková získaná bodová hodnota	Celkové % hodnotenie	Slovné vyhodnotenie indikátorov	Názov materskej školy
34	22	64,7 %	dobré	MŠ 1. mája Banská Štiavnica
34	26	76,5 %	dobré	MŠ Na Starej tehelni Banská Bystrica

Výsledky z vyhodnotenia oblasti indikátorov výchovy a vzdelávania ukázali, že úroveň UR je v MŠ v Banskej Štiavnici (64,7 %) na dobrej úrovni (tab. 3). Konkrétne aktivity môžeme rozdeliť do troch skupín. Aktivity interné v priestoroch materskej školy, externé outdoorové aktivity a externé indoorové aktivity. Z interných sú to rôzne divadelné predstavenie, besiedky a iné kultúrno-spoločenské podujatia na ktorých sa zúčastňujú deti aj v pasívnej aj v aktívnej úlohe. Z externých outdoorových aktivít sú to najmä výlety, exkurzie a turistické vychádzky po okolí a spoznávanie a budovanie vzťahu k svojmu mestu, ktoré je zapísané v zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO pre svoje historické a prírodno-technické pamiatky. Externé indoorové aktivity prebiehajú hlavne v priestoroch budovy Kamerhofu, kde deti pravidelne navštevujú tvorivé dielne a učia sa tvoriť z recyklovaných materiálov, nadobúdajú rôzne remeselné zručnosti a vzťah k práci. Vlastnoručne melú múku, pečú chlieb a medovníky, pracujú s hlinou a maľujú na hodváb. Taktiež sa zúčastňujú na podujatiach a aktivitách v priestoroch Mestskej knižnice, kina Akademik, mestskej plavárni, Základnej umeleckej školy, múzea v kaštieli vo Svätom Antone a v Banskej Štiavnici. Materská škola je zapojená aj do rôznych projektov ako

napr. projekt „Permoník“, zameraný na skvalitnenie regionálnej výchovy, vytváranie národného povedomia a rozvoj zvykov, tradícií, piesní a životných skúseností. Z ďalších projektov môžeme spomenúť „Zbieraj body za odpad“, „Veselé zúbky“ a „Materská škola budúcnosti“ s cieľom celostného rozvoja dispozícií dieťaťa učiť sa. Priestor pre zlepšenie je hlavne v realizácii aktivít v oblasti UR organizovaných školou na regionálnej alebo národnej úrovni a vytváranie medzinárodných partnerstiev. V rámci tém UR (environmentálna, sociálna, ekonomická) v predmetovej a mimoškolskej výchove absentuje implementácia ekonomickej témy a toto zistenie je motiváciou pre ďalšie aktivity.

Materská škola v Banskej Bystrici dosiahla celkové hodnotenie 76,5 % a opäť môžeme hovoriť o dobrej úrovni v oblasti výchovy a vzdelávania (tab. 3). Výchova a vzdelávanie sú cielene zamerané na rozvoj environmentálneho cítenia detí, najmä zážitkovým učením vzhľadom k obklopujúcemu prírodnému prostrediu, ale aj rôznymi zaujímavými aktivitami detí, zamestnancov a rodičov. Na škole prebiehajú aktivity pre UR, a to v rámci školskej aj mimoškolskej činnosti. V rámci projektu „Zámoček, zámoček, kto v tebe býva?“ buduje MŠ vo svojom areáli edukačno-herný priestor, využívaný ako ekoučebňa. Na príklade tejto stavby škola demonštruje potrebu udržateľného rozvoja v architektúre v dnešnej modernej spoločnosti. Dôraz kladú na uplatňovanie holistického princípu, ktorý sa orientuje na príčiny, zmysel a súvislosti medzi jednotlivými zložkami, ktoré tvoria komplex. MŠ je súčasťou programu Zelená škola a preto sú deti vedené k poznávaniu a chápaniu prírody a tým k budovaniu vzťahu k životu ako takému. Nielen k životu v prírode, ale aj k úcte k človeku a sebe samému. Ďalším z uskutočňovaných aktivít je program „Čo je za plotom, kto za ním býva?“ V dnešnej dobe nás obklopujú ploty, či už reálne alebo pomyselné, ktoré chránia naše súkromie, ale nás aj oddeľujú od okolitého sveta. Deti sa im blízky spôsobom učia tieto ploty – bariéry – poľudšťovať a odstraňovať a tak žiť v súlade a vzťahu s tým čo ich obklopuje – s prírodou a ľuďmi okolo. V rámci tohto projektu objavovali svet za plotom plný rôznych osudov, spoznávali susedov, stretli sa s lesným pedagógom, lekárkou z Afriky, pracovníkom karanténnej stanice a organizovali burzu detských prác s venovaním výťažku zbierky Nadácii Svetielko. V rámci realizácie outdoorových aktivít deti navštevujú neďaleký rybník a rieku Hron, ktoré pravidelne čistia od odpadkov a kde sa uskutočňuje aj časť výučby. Od budúceho školského roku 2015/2016 škola plánuje zavedenie „Lesných piatkov“, čiže pravidelné výlety do prírody spojené s edukačnou činnosťou. Významnou inšpiráciou pre školu je činnosť lesných škôlok a klubov. Pri výletoch do prírody škola ponúka možnosť spolupráce či už skautom, ale aj odborníkom z radov rodičov, ktorí deti sprevádzajú a pomáhajú tak odhaľovať tajomstvá prírody. Priestor pre zlepšenie je hlavne v realizácii aktivít, pri ktorých by bolo aktívnejšie zapojené miestne obyvateľstvo, a to v zmysle pozitívneho príkladu detí, keďže v okolí materskej školy prevláda staršie obyvateľstvo, u ktorého viac-menej absentuje environmentálne povedomie. Ďalej sa otvára aj priestor v oblasti aktivít UR organizovaných školou na medzinárodnej úrovni a v implementácii ekonomických tém udržateľného rozvoja do výchovno-vzdelávacieho procesu.

Oblasť indikátorov zdravia a sociálneho prostredia obsahuje kategórie školské prostredie a lokálne a globálne prostredie s podkategóriami faktory zdravia, individuálne zdravie a životný štýl, sociálne zdravie a účasť na udržateľnom rozvoji komunity. Hodnotená bola prítomnosť rizikových faktorov, realizácia opatrení na ich minimalizáciu, úroveň stravovania, humanizácie, participácie, estetizácie, integrácie, účasť na výchove a vzdelávaní, účasť na tvorbe lokálneho a globálneho prostredia a úroveň aktívneho občianstva. V tejto oblasti bol hodnotený aj počet evidovaných úrazov, chorôb a nebezpečných udalostí, prístup pre verejnosť a dodržiavanie ľudských práv.

Tab. 4: Vyhodnotenie indikátorov zdravia a sociálneho prostredia za školský rok 2014/2015

Maximálna bodová hodnota	Celková získaná bodová hodnota	Celkové % hodnotenie	Slovné vyhodnotenie indikátorov	Názov materskej školy
42	34	80,9 %	veľmi dobré	MŠ 1. mája Banská Štiavnica
42	29	69 %	dobré	MŠ Na Starej tehelni Banská Bystrica

V tejto oblasti MŠ v Banskej Štiavnici dosiahla najlepšie hodnotenie a to veľmi dobré s percentuálnou hodnotou 80,9 % (tab. 4), čo súvisí hlavne so zameraním škôlky na ekológiu a ochranu životného prostredia. Zvýšenú starostlivosť venujú deťom s chorobami horných dýchacích ciest a s alergiami, pre ktoré vytvorili špeciálnu zdravotnú triedu s inštaláciou germicídnych žiaričov, ktoré sterilizujú prostredie a sú jednou z najúčinnjších metód sterilizácie vzduchu, tekutín a povrchov predmetov. V rámci účasti na upevňovaní udržateľnosti komunity, materská škola vyvíja rôzne aktivity ako napr. tvorivé dielne v priestoroch MŠ, dni otvorených dverí, možnosť stravovania z kuchyne MŠ, vystúpenie hudobno-dramatického súboru Permoník na významných dňoch mesta Banská Štiavnica a aktívna účasť na pravidelnom historickom sprievode počas Salamandrových dní. Škôlka sa zúčastňuje na rôznych výtvarných súťažiach, kde získali mnohé ocenenia a sama usporiadala súťaž s celoslovenskou účasťou „Pikulíkove veselé pastelky 2014“. V tejto oblasti boli zistené aj nedostatky, a to prítomnosť negatívneho biologického faktora v interiéri školy, konkrétne plesní, čo súviselo s havarijným stavom strechy. Tento problém sa už aktuálne nevyskytoval, keďže prebiehala kompletná rekonštrukcia škôlky, ale v hodnotenom období bol prítomný. V hodnotenom období sa vyskytla aj prítomnosť negatívneho sociálno-ekonomického faktora, konkrétne nedostatočná finančná situácia škôlky.

Na základe vyhodnotenia indikátorov oblasti zdravia a sociálneho prostredia v materskej škole v Banskej Bystrici (tab. 4) môžeme konštatovať, že úroveň udržateľnosti v tejto oblasti je na dobrej úrovni, celkové hodnotenie je 69 %. Materská škola je zapojená do projektu We love eating, ktorého hlavným cieľom je podpora zdravého životného štýlu a taktiež získala podporu z projektu Školské ovocie. Podpora zdravého životného štýlu je zakomponovaná aj do školského vzdelávacieho programu. Spoločne s rodičmi sa každoročne organizuje ochutnávka zdravých nátierok, zeleniny a ovocia. Pohybové schopnosti a zručnosti detí sú rozvíjané v rámci projektu Cvičím hravo – cvičím zdravo. MŠ aktívne spolupracuje s neďalekou športovou ZŠ. Predovšetkým v období vianočných a veľkonočných sviatkov sa tradične organizujú rodinné tvorivé dielne, z ktorých sa výrobky vystavujú, či už v ekoučebni, alebo v spoločných priestoroch MŠ. Tematické výstavy kresieb v ekoučebni sú viackrát ročne pripravené pre rodičov, ale aj okolitých návštevníkov. Viackrát za rok sa uskutočňujú aj spoločné brigády zamerané na údržbu a skrášlenie okolia školy, ale aj skvalitnenie vzájomných vzťahov. Významnou akciou, ktorá spája učiteľov, rodičov, deti je každoročne organizovaný Deň Zeme. Tento deň vždy otvára tradičné bábkové Ekodivadlo v podaní pedagógov a rodičov, ktorým je táto škola známa.

Pre ostatné materské školy z mesta Banská Bystrica škola viackrát zorganizovala súťaž Ekopredškolačik, ktorej cieľom je vzbudiť u detí záujem o prírodu cez bádateľské aktivity v exteriéri školy, ako aj upevňovať a vytvárať nové priateľstvá. Smerom k miestnemu obyvateľstvu škola pripravila informačnú tabuľu, informujúcu o činnostiach a zameraní školy a špecifikách areálu ekoučebne. Samozrejmosťou je každoročne organizovaný Deň otvorených dverí. Vzbudiť radosť z obdarúvania iných, ako aj uvedomiť si princíp znovu využívania vecí, má za cieľ Burza kníh a hračiek, ktorá je organizovaná každoročne v mesiaci marec. Za účelom informovania nielen rodičov, ale všetkých, ktorí sú naklonení šíreniu filozofie udržateľného rozvoja, má škola vytvorený blog informujúci o aktivitách v rámci programu Zelená škola. MŠ v školskom roku 2014/2015 bola nominovaná na cenu Živel ako najinšpiratívnejšia materská škola na Slovensku. Medzi zistené nedostatky patrí zvýšený počet vymeškaných hodín zo zdravotných dôvodov a chýbajúca školská integrácia detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Výzvou do budúcnosti je pokračovať v dobre rozbehnutých aktivitách a predchádzať tak stagnácii v uplatňovaní zásad UR.

Oblasť indikátorov prevádzky je členená na kategórie odpady, voda, energia, ochrana ovzdušia a doprava, politika nákupu, hospodárenia a stravovania, havarijné stavy a bezpečnosť. Indikátory sú zamerané na zisťovanie úrovne hospodárenia a realizáciu vhodných opatrení pre udržateľnú prevádzku materskej školy.

Tab. 5: Vyhodnotenie indikátorov prevádzky za školský rok 2014/2015

Maximálna bodová hodnota	Celková získaná bodová hodnota	Celkové % hodnotenie	Slovné vyhodnotenie indikátorov	Názov materskej školy
102	58	56,8 %	uspokojivé	MŠ 1. mája Banská Štiavnica
102	53	51,9 %	uspokojivé	MŠ Na Starej tehelni Banská Bystrica

V tejto oblasti je hodnotená MŠ v Banskej Štiavnici ako uspokojivá s percentuálnou hodnotou 56,8 % (tab. 5). Za tento výsledok môže hlavne vek jednotlivých objektov škôlky (v prevádzke od roku 1973) a ich stavebná a technická zastaranosť a nedostatok finančných prostriedkov na renováciu. Triedy majú sociálne zariadenie v nevyhovujúcom stave a nie sú vymenené okná na všetkých triedach. Kuchyňa je v havarijnom stave, chýbajú odsávače pár a veľkým problémom je zatekajúca strecha. Z toho to dôvodu bol zaznamenaný výskyt plesní a poškodenie stien a podlahových krytín v kuchyni i niektorých triedach. Tento problém sa však v najbližšej dobe eliminuje, nakoľko v letných mesiacoch 2015 prebieha značná rekonštrukcia objektov škôlky a dochádza k zatepleniu a zatesneniu striech, stien a výmene okien. Vďaka financiám získaných z OZ Rodičia a priatelia MŠ sa postupne vymieňa starý nábytok za nový, doplnili sa šatňové skrinky a nahradila sa nevyhovujúca podlahová krytina. Finančné úspory z týchto opatrení by sa mali odzrkadliť v ekonomických parametroch už v budúcom roku 2016. Do budúcnosti vedenie škôlky uvažuje nad zriadením vermikompostérov pre zhodnocovanie biologického odpadu, ale aj ako názornú učebnú pomôcku v environmentálnej výchove. Ďalšou problémovou oblasťou je hospodárenie s vodou a nevypracovaný audit a plán na znižovanie jej spotreby.

Možnosti pre zlepšovanie sú aj vo využívaní obnoviteľných zdrojov energie, realizácii technických opatrení na znižovanie vplyvu dopravy v škôlke na ovzdušie a nakupovanie potravín v bio-kvalite, resp. od miestnych dodávateľov.

Materská škola v Banskej Bystrici dosiahla celkové hodnotenie 51,9 % a môžeme tiež hovoriť o uspokojivej úrovni v oblasti indikátorov prevádzky (tab. 5). Prevádzka areálu školy je v súlade s environmentálnou legislatívou Slovenskej republiky. V MŠ sú uskutočnené čiastočné opatrenia v oblasti šetrenia s vodou (dvojfázové splachovanie a šetriče do splachovačov, pákové batérie, nové umývačky riadu) a energie (úsporné svietidlá a postupná výmena spotrebičov v kuchyni). Šetrenie elektrickou energiou a vodou je demonštrované aj informačnou kampaňou v priestoroch školy (nálepky pri umývadlách, WC a vypínačoch osvetlenia). Škola má v rámci ekoučebne vybudovaný žlab na zachytávanie dažďovej vody, ktorá je prednostne určená na zavlažovanie, či už izbových rastlín, alebo bylinkového záhonu. Postupne sa vymieňa aj nábytok v triedach a šatniach, ako aj lehátka určené na oddych detí, čomu predchádzala aj výmena podláh. Budova však nie je zateplená, čo je hlavnou slabinou, ktorá vedie k stratám tepla a prinášajú tak zvýšené náklady na energie. MŠ má tiež zriadené kompostovisko a celoročne sa uskutočňuje separovaný zber odpadu. Pozitívom je, že kuchyňa prešla rekonštrukciou, vrátane výmeny viacerých zastaraných a energeticky náročných spotrebičov za nové. Rekonštrukciou prešla aj kotolňa, čím sa významne znížilo znečistenie okolitého prostredia a vymenená už bola aj väčšia časť okien. Vymenený bol aj plot, ktorý bol v havarijnom stave. Jeho výmena bola spojená s realizáciou vyššie spomínaného projektu „Čo je za plotom, kto za ním býva“, pričom jeho skultúrnenie kresbami bolo realizované v spolupráci so základnou školou U Filipa.

Záver

Na základe vyhodnotenia indikátorov udržateľného rozvoja škôl môžeme konštatovať, že myšlienka a filozofia udržateľného rozvoja je súčasťou obidvoch hodnotených škôl. Hlavným cieľom predprimárneho vzdelávania v materských školách je dosiahnuť optimálnu perceptuálno-motorickú, kognitívnu a citovo-sociálnu úroveň ako základ pripravenosti na školské vzdelávanie a na život v spoločnosti. Východiskom je jedinečnosť dieťaťa, aktívne učenie a začleňovanie dieťaťa do skupiny a kolektívu. Pedagogický prístup v materských školách sa opiera o pozitívnu výchovu založenú na láske a dôvere k dieťaťu. Medzi hlavné ciele patrí podpora celostného osobnostného rozvoja dieťaťa, aktivizácia rozvoja psychomotoriky, poznania, emocionality a sociability, rozvoj tvorivosti v každodenných aktivitách. Školský vzdelávací program (ŠkVP) materských škôl podporuje komplexný a integrovaný prístup pri rozvíjaní kognitívnych a nonkognitívnych spôsobilostí detí predprimárneho stupňa prostredníctvom tematických okruhov a vzdelávacích oblastí s uplatňovaním nových aktivizujúcich metód vzdelávania a efektívnych spôsobov učenia – zážitkové, problémové, kooperatívne. ŠkVP kladie dôraz na environmentálnu výchovu, ktorej cieľom je viesť deti k tvorbe a ochrane životného prostredia, rozvíjať environmentálne cítenie, posilňovať úctu k prírodnému prostrediu, naučiť ich konať v prospech prírody a človeka. Učebné osnovy školského vzdelávacieho programu sú v rámci školského roka rozčlenené na desať obsahových celkov, ktoré pozostávajú z jednotlivých týždenných tém. Tieto témy sú volené tak, aby sa v rámci nich dala realizovať aj výchova k udržateľnému rozvoju. Materské školy využívajú tiež prvky metodiky Krok za krokom, ktorá je založená na celkovom rozvoji detskej osobnosti s myšlienkou vyššej kvality vzdelávania, ako nevyhnutného predpokladu úspešného smerovania do lepšieho a spravodlivejšieho sveta.

Na záver vychádzajúc z hodnotenia indikátorov odporúčame za účelom dosiahnutia neustáleho zlepšovania stavu uplatňovania UR v obidvoch materských školách naďalej sledovať a pravidelne zaznamenávať jednotlivé indikátory vo všetkých oblastiach UR v niekoľkých po sebe nasledujúcich školských rokoch. Pravidelná autoevaluácia môže pomôcť materským školám pri napĺňaní cieľov udržateľného rozvoja a zlepšovaní už existujúceho stavu. Autoevaluácia je vhodným nástrojom, ktorý materským školám vytvorí podmienky, aby lepšie chápali dôsledky svojich rozhodnutí, činností a ich výsledkov, porovnávali ich s cieľmi školy a iných subjektov a prijali ďalšie rozhodnutia, ktoré významne ovplyvnia ďalšiu činnosť výchovno-vzdelávacieho procesu a práce školy na ceste k udržateľnému rozvoju. Úspešnosť pri hľadaní optimálnej cesty k UR v priebehu procesu riadenia škôl, výchovy a vzdelávania závisí tiež od prístupu všetkých zamestnancov, kooperácie v rámci školy a spolupráce s inštitúciami verejného, privátneho alebo mimovládneho sektora.

Predkladaný článok môže byť inšpiráciou aj pre iné materské školy pri evaluácii ich stavu uplatňovania myšlienky udržateľného rozvoja v oblastiach riadenia školy, prevádzky, zdravia, sociálneho prostredia a vo výchovno-vzdelávacom procese. Výsledky výskumu poukázali, že použitý metodický postup priniesol celý rad hodnotných informácií o situácii v materských školách ako aj o možnostiach ďalšieho zlepšovania. Použitá sada indikátorov udržateľného rozvoja je vhodným nástrojom pre zisťovanie stavu udržateľného rozvoja v materských školách a odporúčame jeho využitie v praxi a výskume.

Literatúra

- Bernátová, R. Environmentálna výchova v živote dieťaťa predškolského veku. In Zborník z vedecko – odbornej konferencie pod názvom: Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku. Prešov: PU v Prešove, Pedagogická fakulta, SV OMEP, 2012, s. 24-36. ISBN 978-80-555-0704-0.
- Eco-Schools. What are the Seven Steps? Online [cit. 2015-06-29] <http://www.eco-schools.org/Menu/Process/Seven+Steps> .
- Guziová, K. et al. Metodika predprimárneho vzdelávania. Bratislava : Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2011, 353 s. ISBN 978-80-968777-3-7.
- Hajdúková, V., Guziová, K., Podhájecká, M., Gmitrová, V., Pašková, L., Mujkošová, E., Portíková, A. Metodika na tvorbu školských vzdelávacích programov pre materské školy. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2009, s. 54. ISBN 978-80-8052-341-1.
- Hilbert, H. Problémy environmentálnej výchovy v predškolských zariadeniach a na základných školách. Životné prostredie, Vol. 30, No. 3, 1996. ISSN 0044-4863. Dostupné na: <http://uke.sav.sk/zp/1996/3/hilbert.htm>.
- Chrenšcová, V., Škvarková, J. Hodnotenie uplatňovania myšlienky udržateľného rozvoja vo výchovno-vzdelávacom procese na základných školách v meste Banská Štiavnica. Envigogika, Vol. 8, No. 1, 2013. ISSN 1802-3061.
- Juščáková, Z. Autoevaluácia a ukazovatele kvality školy. Diskusný materiál pre regionálnych spolupracovníkov aktivity 4.1 INDIKÁTORY KVALITY ŠKOLY v projekte ESF Hodnotenie kvality vzdelávania. NÚCEM : Bratislava, 2011, 22 s.

- Koldeová, L. Hodnotový systém stredoškolskej mládeže v Slovenskej republike a Nemeckej spolkovej republike v súčasnosti. In Dobro a zlo, alebo o morálke I. Psychologické a filozofické aspekty morálky v edukácii. Zborník vedeckých štúdií, Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2013, s. 59-66. ISBN 978-80-557-0538-5
- Mederly, P. Indikátory trvalo udržateľného rozvoja. Prehľad vývoja a vyhodnotenie s dôrazom na Slovenskú republiku. Bratislava: REC Slovensko, 2001, 69 s.
- Miňová, M., Gmitrová, V., Knapíková, Z., Mochnáčová, Z. Environmentálna výchova v materskej škole. Prešov: Rokus, 2005, 67 s. ISBN 80-89055- 53-2.
- Novanská, V. Environmentálna výchova ako prierezová téma v edukačnom procese na Slovenských základných školách. Biológia, ekológia, chémia, Vol. 18, No 1, 2014, s. 2-8. Dostupné na: http://bech.truni.sk/prilohy/BECH_1_2014.pdf
- Pfaffenwimmer, G. Eco-Schools and the OECD/ENSI- Project. Expert-Meeting-Cooperation in Environmental Education, Wien, 1999, s. 29-33.
- Skolimowski, H. K. Eco-philosophy coming of age. Ekológia (ČSFR), Vol. 10, No. 1, 1991, s. 109-112.
- Štátny vzdelávací program ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie. Štátny pedagogický ústav. 2008. Online [cit. 2015-06-22] Dostupné na: <http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/Statny-vzdelavaci-program-pre-materske-skoly-ISCED-0.alej>
- Školský vzdelávací program (ŠkVP) MŠ Ul. 1 mája, Banská Štiavnica, Online [cit. 2015-06-22] Dostupné na: http://www.ekodubaci.sk/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=224&Itemid=83
- Školský vzdelávací program (ŠkVP) MŠ Na starej tehelni, Banská Bystrica, Online [cit. 2015-06-22] Dostupné na: <http://msbzuco.webnode.sk/skolsky-vzdelavaci-program/>
- Šimonovičová, J., Šudý, M., Kasanická, L., Knapec, J. Indikátory trvalo udržateľného rozvoja škôl. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta prírodných vied, 2008, 129 s. ISBN 978-80-8083-614-6.
- Švecová, M. Ekologie, problematika životního prostředí a udržateľného rozvoje ve studijných programech ďalších fakult pripravujúcich učiteľa v ČR. In Krušková, L., (ed.): UNDP Trvale udržateľný rozvoj – vytváření podmínek. Sborník zo seminára. VTS Praha, 2000, s. 45-51.
- Uváčková, I., Valachová, D., Guziová, K., Králiková, M., Mujkošová, E., Martinovičová, J., Filáková, O., Kimličková, J. Prierezové témy. In Metodika predprimárneho vzdelávania. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2011, s. 115-127. ISBN 978-80-968777-3-7.
- Živica, 2015. Zelená škola. Online [cit. 2015-06-29] Dostupné na: <http://www.zelenaskola.sk/co-je-zelena-skola/program-zelena-skola>

RNDr. Viera Novanská (Chrenščová), PhD., Mgr. Jana Škvarková, Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra krajinej ekológie, Mlynská dolina, Ilkovičova 6, 842 15 Bratislava 4, e-mail: novanska@fns.uniba.sk, skvarkova.janina@gmail.com

Ing. Bohumila Barková, PhD., MŠ Na starej tehelni, 97 400 Banská Bystrica, e-mail: bohumilkabarkova@gmail.com